PORFIRIJO AUTOBIOGRAFINIAI MOTYVAI *PLOTINO GYVENIME*: PORFIRIJAS TARP DVIEJŲ MOKYTOJŲ – LONGINO IR PLOTINO

Rasa Šileikienė

Vilniaus universiteto Klasikinės filologijos katedros asistentė
Lietuvos teisės universiteto Kalbos kultūros katedros lektorė

Porfirijo *Plotino gyvenimas* – įdomus ir intriguojantis šio garsaus neoplatoniko tekstas, susilaukęs itin didelio tyrėjų dėmesio. Plotino biografija, pagal Porfirijo įdiegtą tradiciją dedama filosofo raštų pradžioje, pagal autoriaus sumanymą yra skaitytojo supažindinimas su Plotino filosofijos pasauliu pavaizduojant Plotino asmenybę bei jos filosofinį βίος (pilnas kūrinio pavadinimas yra *Apie Plotino gyvenimą bei jo veikalų seką*, Περὶ Πλωτίνου βίου καὶ τῆς τάξεως τῶν βιβλίων αὐτοῦ). Vis dėlto šiame biografinės literatūros kūrinyje, kuris kartu yra ir filosofijos istorijos dokumentas, ryškūs ir paties jo autoriaus biografiniai motyvai. Porfirijas nėra beveidis už savo herojaus paveikslo pasislėpęs pasakotojas, kokiu neišvengiamai tapdavo biografas dėl ilgos jį nuo herojaus skiriančios laiko distancijos (pavyzdžiui, Porfirijo ar Jamblicho Pitagoro biografijose). Šiame nedidelės apimties tekste Porfirijas save pamini daugiau nei 40 kartų, o formulė „aš, Porfirijas" (ἐγὼ Πορφύριος) pasitaiko bent 20 kartų[1]. Savo mokymosi Plotino mokykloje metus Porfirijas vaizduoja kaip reikšmingą etapą tiek savo, tiek Plotino gyvenime: Porfirijas raginęs Plotiną rašyti (Porph. *Plot.* 5, 6–7), būtent jis paskatinęs mokytoją mintis užrašyti aiškiau ir išsamiau (*Plot.* 18, 21–22), jo buvimo šalia Plotino metais parašyti patys geriausi ir brandžiausi filosofo traktatai (plg. *Plot.* 6, 33–35). Galop nukonkuravęs ilgametį Plotino mokinį ir patikėtinį Ameliją (Porfirijas pabrėžia savo pranašumą ir nevengia kritiškų užuominų jo atžvilgiu; plg. *Plot.* 4, 3–6; 21, 16–18) Porfirijas tampa filosofo raštų redaktoriumi ir leidėju. Šiame straipsnyje siekiama panagrinėti kai kuriuos *Plotino gyvenime* Porfirijo minimus autobiografinius motyvus, jų pateikimo būdą lyginant su kitais to laikotarpio šaltiniais, pirmiausia Porfirijo biografija Eunapijo *Sofistų gyvenimuose* (Βίοι φιλοσόφων καὶ σοφιστῶν). Vienas iš tokių motyvų – Porfirijo santykis su dviem savo mokytojais Longinu ir Plotinu bei jo mėginimas suderinti skirtingus jų mokymus.

Porfirijas mini, jog būdamas trisdešimties metų, dešimtaisiais imperatoriaus Galieno valdymo metais (263 m.[2]) jis atvyko į Romą iš Grai-

[1] Alainas Philippe'as Ségondsas teigia, kad tokia formulė yra gana reta graikų kalboje ir mano, kad „cette constation souligne le caractère autobiographique de la *VP* et montre bien que Porphyre entendait l'utiliser pour montrer qu'il avait été le disciple le plus proche de Plotin, celui qui avait pris le plus de part à sa vie" („Notes sur la *Vita Plotini*", 221).

[2] Taip datuoti siūlo Richard'as Goulet (Goulet, 1982[b], 226–227).

kijos (*Plot.* 4, 1–2). Kaip Porfirijo biografijoje liudija Eunapijas, prieš atvykdamas į Plotino mokyklą Porfirijas buvo Longino klausytojas (ἀκροατής) (Eun. *V. S.* 4,1,2,2). Tačiau būdamas Plotino mokykloje, pats Porfirijas, regis, savęs Longino mokiniu nebelaikė. *Plotino gyvenime* jis net nemini, kad prieš atvykdamas į Romą klausęsis Longino. Kaip teigia Eunapijas, Porfirijas, atvykęs į Romą, „susipažino su didžiuoju Plotinu ir pamiršo visa kita" (πάντων ἐπελάθετο τῶν ἄλλων) (Eun. *V. S.* 4,1,6,4–5) – visai įmanoma, jog čia Eunapijas turi omenyje Porfirijo mokymąsi pas Longiną. Pasakodamas apie savo atvykimą pas Plotiną (*Plot.* 4, plg. 1–2), Porfirijas nieko nekalba apie savo ankstesnį filosofinį mokymąsi, nors mini, jog Amelijas filosofinį pasirengimą įgijo stoiko Lisimacho mokykloje (*Plot.* 3, 42–43; plg. 20, 47).

Įdomu, jog, pasak Eunapijo, Porfirijui vardą suteikė būtent Longinas, taip išvertęs ankstesnį finikietišką Porfirijo vardą Μάλχος (Eun. *V. S.* 4,1,4,1–4), tuo tarpu *Plotino gyvenime* Porfirijas nurodo, kad jo finikietiškąjį vardą Μάλκος išvertė ne Longinas, bet Amelijas, ir išvertė ne į „Porfirijas", bet „Basilėjas" (Βασιλεύς; *Plot.* 17, 13–17). Be to, Porfirijas teigia, jog „Longinas, paskirdamas veikalą *Apie siekį* Kleodamui ir man, Porfirijui, pradeda žodžiais 'Kleodamai ir Malkai'" (*Plot.* 17, 10–12). Iš Porfirijo pateikiamų citatų atrodytų, kad Longinas jį vadino tai Malku, tai (Amelijo išverstu?) Basilėju Tyriečiu (*Plot.* 20, 91). Iš *Plotino gyvenimo* nėra aišku, iš kur atsirado Porfirijo vardas, bet jei tikėtume minėtu Eunapijo liudijimu, plauktų išvada, kad Porfirijas *Plotino gyvenime* nutyli bent dalį savo vardo atsiradimo istorijos, kaip ir tiesiogiai neįvardija buvęs Longino mokiniu.

Regis, kad Eunapijo liudijimą apie Porfirijo ir Longino artimus ryšius patvirtina ir Porfirijo cituojama Longino veikalo *Apie tikslą* ištrauka, kur Longinas mini „mūsų ir jų [*Plotino mokyklos – R. Š.*] bendrą bičiulį (ἑταῖρον), Basilėją Tyrietį" (*Plot.* 20, 90–91). Sunku tiksliai nustatyti Longino pavartoto žodžio ἑταῖρος reikšmę, tačiau bent jau iš Porfirijo vartosenos yra aišku, kad tarp platonikų šis žodis nebeturėjo ankstesnės „mokinio" reikšmės[3], bet reiškė simetriškus bičiulystės ryšius (plg. *Plot.* 2, 12; 2, 19). Įdomu, kad pats Porfirijas nevadina savo mokytojo Plotino ἑταῖρος, tačiau taip Plotiną Porfirijui rašytame laiške vadina Amelijas (*Plot.* 17, 18; 17, 27). Ten pat Amelijas Plotiną pavadina ir „vadovu" (καθηγεμών) (*Plot.* 17, 42).

Pats Porfirijas *Plotino gyvenime* Longiną apibūdina epitetais, kurie rodo nemenką Porfirijo pagarbą Longino vertinimams („kritiškiausias mūsų laikų vertintojas" – τοῦ καθ' ἡμᾶς κριτικωτάτου γενομένου; *Plot.* 20, 1–2, „griežčiausias vertintojas" – ἐν κρίσει πρῶτος; *Plot.* 21, 19, taip pat plg. *Plot.* 20, 13–14), tačiau niekaip neįvardija savo ir Longino ryšių. Tuo tarpu Plotiną Porfirijas vadina „mokytoju" (διδάσκαλος) (*Plot.* 18, 21), taigi Longino jis savo mokytoju tuo metu jau nebelaiko. Vis dėlto Porfirijas palaikė draugiškus santykius su Longinu, ką patvirtintų ir Porfirijo cituojamas Longino laiškas, kuriame pastarasis kviečia Porfiriją atvykti pas jį „vardan senos pažinties (τὴν παλαιὰν συνήθειαν) bei dėl čionykščio oro, labai tinkamo esant silpnai sveikatai", kuria šis skundžiąsis (*Plot.* 19, 11–13).

Atrodo, jog Porfirijas neatsitiktinai nedeklaruoja savo ryšių su Longinu kaip su savo mokytoju. *Plotino gyvenime* Porfirijas pasakoja, kad pradėjęs mokytis Plotino mokykloje jis paprieštaravo Plotino mokymui, tvirtindamas, kad mąstomi dalykai yra už mąstymo ribų (*Plot.* 18, 10–11). Bet po polemikos su Ameliju Porfirijas pakeitė savo nuomonę ir sukūrė rašinį, kuriame atsisakė savo ankstesnių pažiūrų (παλινῳδίαν)

[3] Plg. *LSJ s. v.* ἑταῖρος: Arist. *Metaph.* 985b 4 – Λευκίππος καὶ ὁ ἑταῖρος αὐτοῦ Δημόκριτος.

(*Plot.* 18, 11–19). Kaip vėliau sužinome iš Porfirijo pateikto Longino veikalo *Apie tikslą* ištraukos, teiginys, kuriuo Porfirijas mėgino prieštarauti Plotinui, matyt, priklausė Longinui: „Mat bendras mūsų bičiulis Basilėjas Tyrietis, nemažai parašęs pagal Plotino pavyzdį, Plotino dėstymą vertindamas labiau nei mūsiškį, rašinyje pamėgino įrodyti, kad jo mokslas apie pavidalus yra geresnis už mūsiškį. Man rodos, prieš jį nukreiptame veikale gana sėkmingai įrodžiau, kad be reikalo pakeitęs pažiūras (παλινῳδήσαντα) jis klysta" (*Plot.* 20, 91–96). Tiek anksčiau Porfirijas, tiek čia Longinas pavartoja tą patį žodį παλινῳδία, tad veikiausiai čia kalbama apie tą patį įvykį (Porfirijas iš pradžių išdėstė savo mokytojo Longino pažiūras Plotinui, o paskui šių pažiūrų išsižadėjo parašydamas palinodiją). Taigi Porfirijas pateikia šį įvykį subtiliai nutylėdamas, jog jo prieštaravimas Plotinui rėmėsi Longino mokymu[4].

Tačiau nors Porfirijas vengė kalbėti apie save kaip apie buvusį Longino mokinį, vis dėlto jis sprendė problemą, kaip suderinti dviejų jo gerbiamų mokytojų mokymus bei tarpusavio prieštaravimus. *Plotino gyvenime* matyti savitas sprendimo būdas, kuriuo Porfirijas galėjo ar tarėsi galįs suderinti Plotino ir Longino pažiūras.

Kaip aiškėja iš Porfirijo cituojamo Longino laiško, garsusis kritikas parašė bent du veikalus, kuriuose polemizavo su Plotino pažiūromis: vieną, skirtą Porfirijui, kur nagrinėjo Plotino traktatą *Apie pavidalus* (Περὶ τῶν ἰδεῶν), kitą – Amelijui, kur atsakė į kai kuriuos šio iškeltus klausimus (*Plot.* 20, 89–100)[5].

Porfirijas šiuos nesutarimus tarp Plotino ir Longino sprendžia taip: „[...] jei aš, Porfirijas, būčiau galėjęs priimti jo [*t. y. Longino – R. Š.*] kvietimą ir su juo susitikti, galbūt jis nebūtų parašęs rašinio prieš Plotiną, kurio ėmėsi anksčiau nei nuodugniai susipažino su jo mokslu" (*Plot.* 21, 20–23).

Savo veikale *Apie tikslą* Longinas klasifikuoja savo meto filosofus, o vienas iš kriterijų, pagal kurį jis vertina filosofų kūrybą, yra žodinė išraiška (ἡ ἐν τῇ λέξει κατασκευή) ir minties sutvarkymas (ἡ ἐν τῇ διανοίᾳ σύνταξις) (*Plot.* 20, 64–65). Taip pat ir Plotiną bei Ameliją Longinas vertina už tai, kad jie „pasižymėjo rašymo stropumu, nagrinėdami gausybę klausimų, ir savitu tyrinėjimo pobūdžiu" (*Plot.* 20, 69–70). Longino polinkį vertinti filosofus ne tik pagal doktriną, bet ir pagal stilių Porfirijas pastebi ir net paryškina: „Vis dėlto Longinas paminėjo ir mane, Porfiriją, dar tik tepradėjusį mokytis pas Plotiną, sakydamas, jog 'bendras mūsų bičiulis Basilėjas Tyrietis nemažai parašė pagal Plotino pavyzdį'. Jis teisingai pastebi, kad [...] aš rašydamas stengiausi sekti Plotino stiliumi (ζῆλον)" (*Plot.* 21, 12–18). Tyrinėtojas Lucas Brissonas mano, kad, remiantis Porfirijo *Plotino gyvenimu*, nesutarimas tarp Longino ir Plotino kilo todėl, kad Longinas kreipė didelį dėmesį į filosofinio teksto stilių, todėl nesuprato Plotinui būdingo savito kalbėjimo būdo, kurį jam Porfirijas būtų išaiškinęs, jei jie būtų susitikę (Brisson, 1982, 93–94). Brissono nuomone, „l'explication par Porphyre du désaccord doctrinal de Longin avec Plotin par la méconnaissance où se trouvait Longin de la manière habituelle d'écrire de Plotin n'est-elle pas totalement invraisemblable" (*ten pat*, 95). Nors Brissonas pritaria Porfirijo aiškinimui, siūlytume kritiškiau pažvelgti į Porfirijo dėstymą apie Longino ir Plotino nesutarimo priežastis. Longino ir Plotino nesutarimas buvo būtent doktrininis, tačiau Porfirijas mėgina jį švel-

[4] Esminius Longino ir Plotino pažiūrų skirtumus dėl mąstomų dalykų buvimo už mąstymo ar mąstyme, dėl Vienio ir Demiurgo hierarchijos aptaria Proklas (Procl. *In Ti.*, 1, 322, 17 *sqq*), tačiau šie doktrininiai filosofų skirtumai nėra mūsų tyrinėjimo objektas.

[5] Neminint to, kad veikale *Apie teisingumą, kaip jį supranta Platonas* (Περὶ τῆς κατὰ Πλάτωνα δικαιοσύνης) Longinas irgi veikiausiai polemizavo su Ameliju (*Plot.* 20, 86–89); žr. Goulet, 1982[a], 45.

ninti, teigdamas, kad Longinas nesuprato Plotinui būdingo rašymo stiliaus.

Longinas išties domėjosi filosofinių tekstų stiliumi, ir tai rodo Porfirijo pateikiama ištrauka iš jo veikalo *Apie tikslą* (*Plot.* 20), tačiau sunkiau nustatyti, kiek tokių tekstų stilius Longinui buvo svarbus jiems suprasti. Pasak Porfirijo, „kai Plotinui buvo perskaityti Longino veikalai *Apie pradus* ir *Senovės mylėtojas*, jis pasakęs: 'Longinas – filologas, bet tikrai ne filosofas'" (*Plot.* 14, 18–20). Jeanas Pépinas, ištyręs žodžių φιλόλογος ir φιλόσοφος reikšmes bei santykį, daro išvadą, kad „dans la bouche de Plotin [...] 'Longin est philologue' revenait à 'Longin n'a d'yeux que pour la lettre, pour le style" (Pépin, 1992, 498). Brissonas taip pat panašiai komentuoja šį Plotino pasakymą: „Le point de vue de philologue se distingue de celui du philosophe, dans la mesure où, devant un texte philosophique, l'un s'intéresse à la forme ou au style et l'autre, au fond ou à la doctrine" (Brisson, 1982, 94). Tiek Pépinas, tiek Brissonas savo interpretacijas paremia Proklo komentarais Platono *Timajui*, kuriuose Longinas apibūdinamas kaip „nelaikantis [filosofinių tekstų] kalbos (λέξιν) neverta tyrinėti" (Procl. *in Ti.* 1, 68, 3). Šiuose komentaruose Proklas taip pat cituoja ir minėtą Plotino pasakymą: kadangi Longinas teigė, kad Platonas viename sakinyje, norėdamas paįvairinti savo kalbą, iškart pavartojo tris skirtingus senumą reiškiančius būdvardžius, tai Longinas esąs ne filosofas, bet filologas (Procl. *in Ti.* 1, 86, 9–25). Šis Proklo tekstas yra pamatas tradicinei Plotino pasakymo interpretacijai, kurią pateikia Pépinas ir Brissonas – Longinas yra ne filosofas, o filologas todėl, kad domisi ne filosofinio teksto turiniu, bet jo forma ir stiliumi. Neneigiant šių tyrinėtojų nuomonės, vis dėlto galima teigti, kad šitaip interpretuojant Plotino žodį φιλόλογος, lieka nuošalyje kitos šio žodžio reikšmės, kurios derėjo Longinui ir kurias galėjo turėti omenyje Plotinas. Žodis φιλόλογος gali nurodyti tiesiog išsilavinusį žmogų, mokslininką[6]. Be to, kaip rašo Pépinas, „le mot 'philologie' semble bien désigner la culture en général, sans spécification" (Pépin, 1992, 486)[7]. Matyt, remdamasis tuo, kad senųjų autorių tyrinėjimas buvo bene pagrindinė sąlyga įgyti filologo „kvalifikaciją", I. Dvoreckis išskiria netgi atskirą šio žodžio reikšmę vėlyvojoje vartosenoje – „tyrinėjantis senuosius autorius" (Дворецкий, 1958, s. v. φιλόλογος)[8]. Taigi φιλόλογος reikšmių laukas apima platų bendrąjį išsilavinimą, kuris įtraukia ir domėjimąsi senovės autoriais. Tokios žodžio φιλόλογος reikšmės puikiai tinka apibūdinti Longiną. Kaip teigia Eunapijas, „Longinas tuo metu buvo tarsi gyva biblioteka ir vaikščiojantis mūsėjas; jis nurodydavo, kaip vertinti senuosius autorius" (Eun. *V. S.* 4,1,3,1–4). Apie platų Longino išsilavinimą kalba ir Svida: „Longinas, Kasijas, filosofas, Porfirijo, filosofo, mokytojas, plataus išsilavinimo (πολυμαθής), vertintojas (κριτικός)" (*Suidae lexicon*, s. v. Λογγῖνος 1°, III, 279, 4–5). Pats Longinas taip pat glaudžiai sieja žodžius φιλόλογος ir πολυμαθής: kalbėdamas apie peripatetikus Amoniją ir Ptolemają, jis juos pavadina „labiausiai išsilavinusiais (φιλολογώτατοι)" (*Plot.* 20, 49–50) bei priduria: „[...] o ypač Amonijas: nebuvo nė vieno žmogaus, prilygstančio jam mokytumu (πολυμαθεῖαν)" (*Plot.* 20, 50–51).

Grįžtant prie Plotino pasakymo, pastebėtina, kad savo vertinimą apie Longiną Plotinas pasakė po to, kai jam buvo perskaityti Longino

---

[6] Plg. *LSJ*, s.v. φιλόλογος: „scholar".

[7] Taip pat plg. *Historisches Wörterbuch der Philosophie*, s.v. Philologie: „Nach Belegen aus dem 1. Jh. v. Chr. und später kann sich das Wort seither sowohl auf umfassende Gelehrsamkeit im allgemeinen als auch Fachkompetenz in einzelnen Disziplinen beziehen. [...] Eine klar festgelegte Bezeichnung für eine bestimmte Berufsgruppe war es nie".

[8] Taip pat plg. *Benselers Griechisch-Deutsches Wörterbuch*, s.v. φιλόλογος: „in der Literatur bewandert".

veikalai *Apie pradus* ir *Senovės mylėtojas* (τοῦ Φιλαρχαίου) (*Plot.* 14, 18–19). Brissono nuomone, „le Φιλαρχαίος était un ouvrage de littérature, où Longin exprimait, preuves à l'appui, son admiration pour les Anciens: Platon, Démosthène, Thucidyde, etc." („Notes sur la *Vita Plotini*", 265). Taigi Longinas žavėjosi senaisiais autoriais, ir tai galėjo turėti omenyje Plotinas, pavadindamas Longiną φιλόλογος.

Pagaliau, mėginant nustatyti, kodėl Plotinas supriešino φιλόλογος ir φιλόσοφος, galima pasiremti tuo, kad tame pačiame skyriuje prieš pat cituojamą Plotino pasakymą Porfirijas mini, jog Plotino paskaitose buvo skaitomi įvairių filosofų komentarai, „tačiau Plotinas visiškai nieko neperimdavo iš šių komentarų, jis mąstė savaip ir savitai bei suteikdavo aiškinimams Amonijo dvasios. Jam greitai būdavo gana, nedaugiažodžiaudamas jis išaiškindavo gilaus teiginio prasmę ir pasitraukdavo" (*Plot.* 14, 14–18). Žvelgiant į šias eilutes kaip į kontekstą Plotino pasakymo interpretacijai, galima teigti, kad Plotinas, skirtingai nei φιλόλογος Longinas, pernelyg nesižavėjo senaisiais autoriais ir jais nesekė, bet buvo originalus mąstytojas. Be to, jį domino gilūs teiginiai (βαθέος θεωρήματος), o ne daugybė įvairių žinių, kurių buvo prikaupęs πολυμαθής Longinas. Nors Plotinas buvo išsilavinęs, bet labiau domėjosi teoriniais dalykais ir jam buvo toli iki daugiažinystės: „Jis gerai išmanė tai, kas vadinama teorema, tiek geometrijoje, tiek aritmetikoje, mechanikoje, optikoje ir muzikoje, tačiau pats jis nebuvo nusiteikęs tyrinėti šiuos dalykus iš pagrindų" (*Plot.* 14, 7–10). Be to, Plotinui filosofija neatskiriama nuo tam tikro gyvenimo būdo, platoniškųjų dorybių puoselėjimo bei mistinių patirčių[9]. Taigi Plotinui būdingas savitas filosofo gyvenimo būdas, originalus mąstymas, domėjimasis giliais teoriniais dalykais. Tuo jis skyrėsi nuo Longino, kuriam rūpėjo aiškintis senuosius autorius (kaip rodo jo knygos pavadinimas) bei kaupti įvairias žinias (kaip liudija Eunapijas ir Svida). Atsižvelgiant į šiuos Plotino ir Longino skirtumus galima interpretuoti Plotino pasakymą, kad Longinas esąs filologas, o ne filosofas: šitaip teigdamas Plotinas, matyt, atmetė Longino enciklopedinį, o ne teoretinį mąstymą. Filosofo neigiamas požiūris į daugiažinystę siekia dar Herakleito laikus: „Daugiažinystė proto neišmoko, nes ji būtų išmokiusi Hesiodą ir Pitagorą, lygiai kaip Ksenofaną bei Hekatają" (22 DK[6] B 40). Manytume, kad pateiktoji Plotino pasakymo interpretacija ne tiek paneigia, kiek papildo tradicinę Pépino ir Brissono interpretaciją, jog Plotinas kritikavo Longino domėjimąsi filosofinių tekstų stiliumi: Longinas išties tuo domėjosi, tačiau Plotino pasakymas gali apimti ir kitą „filologinės" Longino veiklos pusę.

Plotino gyvenime Porfirijas, norėdamas Longino ir Plotino pažiūrų susikirtimą pateikti kaip stilistinį nesutarimą, savaip interpretuoja ir Longino nusiskundimą Porfirijui siųstame laiške, jog jis yra įsigijęs iš Amelijo Plotino veikalus, tačiau negalįs jų skaityti, nes jie pilni klaidų (*Plot.* 19, 21–27). Porfirijas šį skundą pakomentuoja taip: „O knygos, kurias jis gavo iš Amelijo, pilnos klaidų jam atrodė todėl, kad jis nežinojo Plotinui įprasto raiškos būdo (τὴν συνήθη ἑρμηνείαν), mat jei apskritai buvo rankraščių be klaidų, tai buvo tie, kuriuos gavo iš Amelijo, nes jie buvo nurašyti nuo paties Plotino rankraščių" (*Plot.* 20, 6–9).

Šiuolaikiniai komentatoriai Brissonas ir Alainas Philippe'as Ségonds Longino nusiskundimą aiškina kaip „plainte éternelle des philologues, qui d'ailleurs justifient ainsi leur existence: les textes sont remplis de fautes du fait d'incurie des copistes et des éditeurs" („Notes sur la *Vita Plotini*", 283). Kita vertus, siekiant suprasti šį Longino skundą, galima prisiminti, kad pats Porfi-

[9] Plg. *Plot.* 8, 11–12.

rijas *Plotino gyvenime* teigė, jog Plotinas „rašydamas nesistengė gražiai išvedžioti raidžių, aiškiai neišskirdavo skiemenų, nesirūpino taisyklinga rašyba“ (*Plot.* 8, 4–6). Be to, Plotinas klysdavo tardamas kai kuriuos žodžius – antai jis sakydavo ne ἀναμιμνήσκεται, bet ἀναμνημίσκεται, darė ir kitų klaidų, kurias kartodavo ir rašydamas (*Plot.* 13, 2–5). Porfirijo pastaboms apie netaisyklingą Plotino rašymą antrina ir šiuolaikiniai tyrėjai, pavyzdžiui, R. T. Wallisas: „That Plotinus is free with Greek grammar is well known; whether he is positively ungrammatical is a much-debated point, which largely depends on which modern edition one uses“ (Wallis, 1972, 43). Pats Plotinas nurodė Porfirijui ištaisyti jo veikaluose gramatines klaidas (*Plot.* 24, 2; taip pat plg. 26, 39). Neabejotina, kad tokias Plotino gramatines klaidas matė ir Longinas, kurio filologinė erudicija buvo gerai žinoma. Porfirijas veikiausiai manė, kad gramatinės Plotino klaidos neturėjo trukdyti Longinui perskaityti Plotino veikalų, todėl tvirtino, jog Longinas „nežinojo Plotinui įprasto raiškos būdo (τὴν συνήθη ἑρμηνείαν)“ (*Plot.* 20, 7). Šitaip Porfirijas parodo, kad Longinas negalėjęs perskaityti Plotino veikalų, nes neišmanęs jo stiliaus. Porfirijui tai dar vienas argumentas įrodinėjant, kad Plotino ir Longino nesutarimas yra stilistinis.

Dar viena svarbi vieta, rodanti, kaip Porfirijas doktrininius dalykus bando paversti stilistiniais, yra Porfirijo komentaras Longino veikalo *Apie tikslą* įžangai. Longinas rašo, kad „bendras mūsų bičiulis Basilėjas Tyrietis nemažai parašęs pagal Plotino pavyzdį (μίμησιν)“ (*Plot.* 20, 91–92). Sprendžiant iš to, kad toliau Longinas du kartus mini žodį δόξα (*Plot.* 20, 94; 20, 97), galima manyti, kad Porfiriją jis laiko neoriginaliu Plotino doktrinos sekėju. Tuo tarpu Porfirijas teigia, kad Longinas čia turi galvoje tai, kad rašydamas Porfirijas stengęsis „sekti Plotino stiliumi (ζήλον)“ (*Plot.* 21, 18). Porfirijo interpretacija yra tendencinga: Longinas šioje vietoje kalbėjo apie doktrininius, o ne stilistinius dalykus. Tiesa, žodį μίμησιν galima interpretuoti taip, kad Porfirijas yra visiškas Plotino imitatorius tiek doktrinos, tiek stiliaus prasme. Taigi Porfirijas pakomentuoja Longino teiginį sau parankesniu aspektu.

Tuo tarpu Longinas savo nesutarimą su Plotinu suprato visai kitaip nei Porfirijas: „Aš nevisiškai sutinku su daugeliu jo teiginių (ὑποθέσεων), tačiau nepaprastai žaviuosi ir vertinu šiam vyrui būdingą rašymo stilių (τύπον), jo minčių glaustumą ir filosofišką dėstomų klausimų nagrinėjimo būdą“ (*Plot.* 19, 36–40). Longinas pripažįsta savo doktrininius nesutarimus su Plotinu, tačiau jis labai teigiamai vertina Plotino filosofinį stilių, todėl abejotina, ar stilistiniai Plotino ir Longino skirtumai apskritai turėjo įtakos jų nesutarimui.

Nors Porfirijas *Plotino gyvenime* neparodo, kokią įtaką jam padarė Longinas, akivaizdu, kad mokymasis pas tokį garsų eruditą nepraėjo be pėdsakų. Eunapijas apie tai rašo: „Porfirijas iš Longino gavo puikų išsilavinimą, prilygo jam aukštu gramatikos žinių lygiu, taip pat ir retorikos [žiniomis], ir vis dėlto į ją nepalinko, bet labai susižavėjo visomis filosofijos rūšimis“ (Eun. *V. S.* 4,1,4,5–4,1,5,1). Porfirijo gramatikos žinios, matyt, iš tiesų buvo neeilinės, nes Plotinas būtent Porfirijui paskyrė ištaisyti ir išleisti savo veikalus (*Plot.* 7, 51; 24, 2–3). Porfirijas taip pat išmanė ir retoriką, buvo neblogas stilistas: antai Amelijo puošnų stilių jis laikė nefilosofišku, o pats tarėsi sekęs Plotino stiliumi (plg. *Plot.* 21, 16–18). Retorinį Porfirijo išsilavinimą rodo ir tai, jog *Plotino gyvenime* doktrininį Plotino ir Longino susikirtimą jis bandė pateikti kaip stilistinį. Tačiau rinkdamasis ir labiau vertindamas filosofą Plotiną nei „filologą“ Longiną, Porfirijas atskleidžia, kad jam yra vertingesni filosofiniai nei retoriniai ar filologiniai tyrinėjimai.

Porfiriją ir Longiną sieja dar vienas bruožas. Kaip minėta, Longinas buvo πολυμαθής. Kaip mini Eunapijas, Porfirijui „netrūko jokios rū-

šies išsilavinimo" (Eun. *V. S.* 4,2,2,4) ir jis išmanė beveik visus mokslus. Savo plačiu išsilavinimu Porfirijas skyrėsi nuo Plotino, kuris kitų mokslų nestudijavo iš pagrindų (*Plot.* 14, 7–10). Įvairiapusis išsilavinimas vėliau Porfirijui padėjo populiarinti Plotino mokymą. Pasak Eunapijo, „Plotinas dėl savo sielos didumo ir paslaptingumo bei savo svarstymų mįslingumo atrodė sunkus ir nelengvai suprantamas. Tuo tarpu Porfirijas, tarsi palydovas Hermis, kreipdamasis į žmones, savo įvairaus išsilavinimo dėka viską perteikė suprantamai ir aiškiai" (Eun. *V. S.* 4,1,10,5–4,1,11,3). Gavęs iš Longino filologinį išsilavinimą bei būdamas didelis eruditas, Porfirijas sugebėjo perteikti sudėtingas Plotino filosofines mintis suprantamai ir taip įtvirtino naują filosofinę kryptį plačiosios auditorijos akyse. Kaip pažymi Wallis, „it was to Longinus that he was later to employ in the task of enlisting the whole of ancient culture under the banner of Neoplatonism" (Wallis, 1972, 95).

Taigi matyti, kad Longino įtaka Porfirijo išsilavinimui ir jo filologinei bei filosofinei veiklai buvo tikrai nemenka. Itin vertindamas Plotiną kaip savo mokytoją, Porfirijas *Plotino gyvenime* tiesiogiai nemini buvęs Longino mokiniu, tačiau aišku, jog savąjį indėlį į neoplatonizmą kaip Plotino filosofijos tvarkytojas, sistemintojas, leidėjas ir populiarintojas Porfirijas galėjo įnešti tik pasinaudodamas Longino jam suteiktu išsilavinimu.

ŠALTINIAI IR LITERATŪRA

Benselers Griechisch-Deutsches Wörterbuch, [19]1990: bearb. von Adolf Kaegi, Leipzig: Verlag Enzyklopädie.

Brisson, Luc, 1982: „Prosopographie", *Luc Brisson, Marie-Odile Goulet-Cazé, Richard Goulet et Denis O'Brien, Porphyre, la Vie de Plotin, I, travaux préliminaires et index grec complet*, Paris: Librairie philosophique J. Vrin, 56–114.

Die Fragmente der Vorsokratiker 1–3, [6]1951: hrsg. von Hermann Diels, Walter Kranz, Berlin: Weidmannische Buchhandlung.

Дворецкий, И., 1958: *Древнегреческо-русский словарь* 1–2, Москва.

Goulet, Richard, 1982[a]: „Liste des auteurs et des ouvrages cités ou mentionnés dans la *Vie de Plotin*", *Luc Brisson, Marie-Odile Goulet-Cazé, Richard Goulet et Denis O'Brien, Porphyre, la Vie de Plotin, I, travaux préliminaires et index grec complet*, Paris: Librairie philosophique J. Vrin, 39–48.

Goulet, Richard, 1982[b]: „Le système chronologique de la *Vie de Plotin*", *Luc Brisson, Marie-Odile Goulet-Cazé, Richard Goulet et Denis O'Brien, Porphyre, la Vie de Plotin, I, travaux préliminaires et index grec complet*, Paris: Librairie philosophique J. Vrin, 187–228.

Greek-English Lexicon, 1996: ed. H. G. Liddell, R. Scott, rev. and augmented by Sir H. S. Jones, with a revised supplement, Oxford: The Clarendon Press.

Historisches Wörterbuch der Philosophie 7, 1989: hrsg. von Joachim Ritter und Karlfried Gründer, Basel: Schwabe & Co. AG Verlag.

„Notes sur la *Vita Plotini*", 1992: *Luc Brisson, Jean-Louis Cherlonneix, Marie-Odile Goulet-Cazé* et autres, *Porphyre, la Vie de Plotin, II, études d'introduction, texte grec et traduction française, commentaire, notes complémentaires, bibliographie*, Paris: Librairie philosophique J. Vrin, 187–299.

Pépin, Jean, 1992: „Philólogos / philósophos (V. P. 14. 18–20)", *Luc Brisson, Jean-Louis Cherlonneix, Marie-Odile Goulet-Cazé* et autres, *Porphyre, la Vie de Plotin, II, études d'introduction, texte grec et traduction française, commentaire, notes complémentaires, bibliographie*, Paris: Librairie philosophique J. Vrin, 477–501.

Porphyre, 1992: „La Vie de Plotin". Texte grec et traduction française, *Luc Brisson, Jean-Louis Cherlonneix, Marie-Odile Goulet-Cazé* et autres, *Porphyre, la Vie de Plotin, II, études d'introduction, texte grec et traduction française, commentaire, notes complémentaires, bibliographie*, Paris: Librairie philosophique J. Vrin, 131–185.

Suidae lexicon, 1933: ed. A. Adler, Lipsiae: in aedibus B. G. Teubneri.

Thesaurus Linguae Graecae CD-ROM #D, 1992: Packard Humanities Institute, University of California.

Wallis, R., T., 1972: *Neoplatonism*, London: Duckworth.

Visos graikų autorių kūrinių santrumpos pateikiamos pagal *Greek-English Lexicon*, 1996: ed. H. G. Liddell, R. Scott, rev. and augmented by Sir H. S. Jones, with a revised supplement, Oxford: The Clarendon Press.

PORPHYRIOS' AUTOBIOGRAPHISCHE ZÜGE IN *VITA PLOTINI*: PORPHYRIOS ZWISCHEN SEINEN LEHRERN LONGINOS UND PLOTINOS

Rasa Šileikienė

Zusammenfassung

In *Vita Plotini* schildert Porphyrios nicht nur seinen Lehrer Plotinos und dessen philosophisches βίος, sondern auch fügt er manche Züge seiner eigenen Autobiographie ein. In diesem Artikel wurde versucht, *Vita Plotini* als Autobiographie des Autors Porphyrios zu analysieren. Die Autorin stellt *Vita Plotini* in Zusammenhang mit anderen antiken Quellen, vor allem mit Eunapios' *Vitae Sophistarum*, die das Leben Porphyrios' berühren. Eunapios erzählt, dass Porphyrios zuerst der Schüler des Longinos im Athen war, und nachdem er zu Plotinos nach Rom kam, jedoch in *Vita Plotini* verschweigt er sein früheres Studium. Porphyrios versucht überdies einen dogmatischen Widerspruch Longinos' gegen Plotinos meistens als ein stylistisches Mißverständnis zu erklären. Trotzdem Porphyrios schildert das Bild Longinos nicht so begeistert wie das Bild Plotinos, kann man mit Recht das intelektuelle Einfluss Longinos' auf Porphyrios als Philologen und Philosophen anerkennen.

Gauta 2002 10 17
Priimta publikuoti 2002 11 12

Autorės adresas:
Klasikinės filologijos katedra
Vilniaus universitetas
Universiteto g. 5
LT-2734 Vilnius
El. paštas: klasik.fil@flf.vu.lt